

Եվրոպական Կայունության Նախաձեռնություն

«Նոյի Աղավնին Վերադառնում է. Հայաստանը, Թուրքիան և քննարկումները Ցեղասպանության շուրջ»

Ամփոփում

Ոչ մի այլ թեմա չի թունավորում թուրքերի և հայերի միջև հարաբերություններն այնքան, որքան որ 1915 թ. Հայկական համայնքների ոչնչացումն Անատոլիայում և այն հարցը, թե արդյոք այն հանդիսանում է ցեղասպանություն: Միջազգային թատերաբեմում ցեղասպանության ճանաչման դեմ պայքարը Թուրքիայի համար հանդիսացել է արտաքին քաղաքականության գլխավոր նպատակ: Հայերի համար ցեղասպանությունը և դրա հետևանքով տեղի ունեցեց պատմական հայրենիքի կորուստը հանդիսանում են ազգային ինքնության որոշիչ տարրեր: Ներկայումս երկու երկրների միջև չկան դիվանագիտական հարաբերություններ: Սահմանը նրանց միջև շարունակում է փակ մնալ: Վերջին ժամանակներում մերձեցման առաջին նախանշաններ են ի հայտ եկել, երբ երկու երկրների քաղաքական առաջնորդները հաշտեցման ժեստեր են կատարում: Բայցևայնպես որպեսզի հարաբերությունների կարգավորումը տեղի ունենա երկու կողմերն էլ պետք է հաղթահարեն որոշ խորը արմատավորված նախապաշարմունքներ:

Վերջին տարիներին Թուրքիան ԵՄ անդամակցության գործընթացի ազդեցության տակ խորը փոփոխությունների միջով է անցել՝ բարեփոխելով իր սահմանադրությունը և նվազեցնելով ազգային անվտանգության համակարգի դերակատարությունը քաղաքացիական հարաբերություններում: Ժաղովրդավարացման գործընթացը առաջին անգամ հնարավորություն է ընձեռել, որ Թուրքիայում տեղի ունենան բաց քննարկումներ Հայկական հարցի վերաբերյալ: Տարիներ շարունակ պաշտոնական թուրքական պատմագրությունը պնդել է, որ ապստամբ հայ բնակչությունը Առաջին աշխարհամարտում հարելով ռուսների կողմը, հանդիսանում էր հիմնական ագրեսոր կողմը և իր իսկ կործանման հեղինակը: Նրանք, ովքեր կասկածի տակ էին դնում պաշտոնական տեսակետը, պտակավորվում էին որպես դավաճաններ և վտանգվում էին քրեական պատասխանատվությամբ: 2000 թ. ից սկսած թեև թուրքական քաղաքացիական

հասարակությունը սկսել է դիտարկել Օսմանյան ժամանակաշրջանի հայերի պատմությանը նոր լույսի ներքո՝ հրնթանս կոտրելով բազմաթիվ տաբուներ:

Նույն ժամանակահատվածում Թուրքիայի արտաքին քաղաքականությունը դրամատիկ զարգացում է գրանցել: «Զերոյական խնդիրներ հարևանների հետ» կարգախոսի ներքո ներկայիս թուրքական կառավարությունը ջանում է լուծել տարատեսակ երկարատև հակամարտություններ՝ ամրապնդելով Թուրքիայի որպես ռազմավարական դերակատարի դիրքերը միջազգային և տարածաշրջանային պլատֆորմներում: Սակայն մինչ այժմ այս տեսլականում Հայաստանը շարունակել է մնալ մթազնած կետ: Թուրքիան նաև շարունակում է ներդնել հսակայական քաղաքական կապիտալ Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչմանը խոչընդոտելու համար:

Սակայն սա ճակատամարտ է, որում Թուրքիան չի կարող հաղթանակել: 1915 թ. ցեղասպանությունը հիշատակող օրինագծեր անց են կացվել 20 ից ավելի երկրներում, ներառյալ Թուրքիայի մերձավոր դաշնակիցներից շատերը: Հաշվի առնելով այն, որ ԱՄՆ նախագահը և նրա վարչակազմի ավագ ներկայացուցիչներից շատերը նախկինում հրապարակավ ճանաչել են Հայոց ցեղասպանությունը, այժմ միայն ժամանակի խնդիր է մինչև որ ԱՄՆ-ը ևս կհետրի այդ օրինակին: Սակայն հակառակ շատ թուրքերի մտավախությունների սա ամենևին հակաթուրքական զգացմունքների աճի կամ հայկական սփյուռքի լոբբիզմի հզորության նշան չէ: Ավելին, ճանաչման ակտիվ աճը արտացոլում է գիտնականների և իրավաբան մասնագետների շրջանակներում ցեղասպանության զարգացող ընկալողունակությունը: Այժմ կոնսենսուս կա, որ ցեղասպանություն (ամբողջովին կամ մասնակիորեն որևէ ազգային կամ էթնիկ խմբի ոչնչացման փորձեր) 20-րդ դարի ընթացքում տեղի է ունեցել բազմաթիվ անգամ, աշխարհի գրեթե յուրաքանչյուր անկյունում: Ցեղասպանագիտության ոլորտում հազիվ թե որևէ համբավավոր գիտնականներ կան, ովքեր կասկածի տակ են դնում, որ այն ինչ տեղի ունեցավ հայերի հետ 1915 թվականին հանդիսանում է ցեղասպանություն: Սակայն նաև պարզ է, որ մերօրյա Թուրքիան իրականորեն պատասխանատու չէ ցեղասպանության գործողությունների համար, որոնք տեղի են ունեցել ավելի քան մեկ դար առաջ, և ցեղասպանության ընդունումը կասկածի տակ չի դնի գործող հայ-թուրքական սահմանը:

Սա նաև ժամանակահատված է, երբ հայերի մեջ ևս բուռն քննարկումներ են տեղի ունենում: Տասնամյակներ շարունակ հակաթուրքական զգացմունքները և Մեծ Հայքի մասին երազները սփյուռքի և նաև Հայաստանի հանրապետության շատ հայերի համար միավորող թեմաներ են եղել: Բայց սկսած վաղ 90-ական թթ-երից պատմական տարածքների վերադարձման մաքսիմալիստական պահանջները հարկադրված էին մրցակցել առավել պրագմատիկ պաշտոնական տեսակետի հետ, որը դիտարկում է Թուրքիայի հետ բարելավված հարաբերությունները որպես ռազմավարական հրամայական մեկուսացված և ցամաքով շրջապատված Հայաստանի հանրապետության համար: Հայաստանյան հաջորդող կառավարությունները Թուրքիայի հետ առանց նախապայմանների հարաբերությունների կարգավորման կոչ են արել: Հայերն այժմ ընտրության առջև

են կանգնած. կամ վերաբերվել Թուրքիային որպես հավերժական թշնամի, կամ էլ նրա հետ հարաբերությունների մեջ ներգրավվել հույսով, որ մի օր ԵՄ-ի հետ ընդհանուր սահման կունենան:

Երկու երկրների համար էլ այժմ վճռական ժամանակահատված է: Դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատումը և սահմանների բացումը թեև հաշտեցմանն ուղղված առաջին քայլեր կլինեն, բայց կմեկուսացնեն երկու կողմերից հնչող ծայրահեղական մոտեցումները՝ հնարավորություն տալով, որ առավել տրամաբանական և չափավոր քննարկումները զարգանան: Թուրքիան պետք է դադարեցնի իր երկրում և արտասահմանում Հայոց ցեղասպանության քննարկումները խեղդելու փորձերը և խուսափի գերարձագանքելուց եթե իր դաշնակիցներից մյուսները ճանաչեն 1915 թ. դեպքերը որպես ցեղասպանություն, որը շատ հնարավոր է թվում: Իրենց մասով, հայերը պետք է ընդունեն, որ ցեղասպանության ճանաչումը երբեք ճանապարհ չի հարթի վերանայելու այն տերիտորիալ կարգավորվածությունը, որը գործում է արդեն գրեթե մեկ դար շարունակ: